

Forfatter: Fibiger, Mathilde

Titel: Clara Raphael

Citation: Fibiger, Mathilde: "Clara Raphael", i Fibiger, Mathilde: *Clara Raphael*, udg. af Lise Busk-Jensen , Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Borgen, 1994, s. 303.
Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-fibiger01-shoot-idm140403938308704.pdf> (tilgået 19. april 2024)

Anvendt udgave: Clara Raphael

Noter

Der henvises flere steder til E. Mau: *Dansk Ordsprogs-Skat* (1871), forkortet: *Mau*. Salmerne citeres efter *Den danske salmebog* (1958, fork. *Dds*), hvis stavemåder er fulgt.

Clara Raphael

9

indføre disse Blade: om Heibergs rolle ved udgivelsen af *Clara Raphael*, se efterskriften s. 258f. - *Crisis*: krise, se efterskriften s. 260. - *indadvendt(e) Resignation*: afkald på verdslig lykke.

10

bedaget: ældre. - *Negation*: benægtelse, modsætning. - *Jomfruen af Orleans*: Jeanne d'Arc (1412-1431), fr. helgen og nationalheltinde, -*fornemmelig*: først og fremmest.

11

erholdt: fik. - *Marie*: Jomfru Maria. - *Bebudelsens Engel*: ærkeengelen Gabriel der fortalte Maria om hendes forestående fødsel. - *høitidelige Ord*: Luk. 1,28. - *Valkyrie(s)*: nord. mytologisk kvindefigur, som Odin sendte til slagmarken for at hente de faldne helte til borgen Valhal, der var denne sagnkreds' paradisforestilling. - *Amors Seier*: Amor er kærlighedsguden i lat. mytologi; eiskendes forening var den almindeligste udgang på den tids historier. - *Ideen*: det sande, evige og logiske indhold i ting og forestillinger, et af den gr. filosof Platons (427-347 f.Kr.) filosofiske begreber. - *Idealet altfor abstract (...)* *falder sammen med Ideen*: idealet er en konkret, virkelig udgave af en abstrakt tanke eller idé, som ikke i sig selv kan virkeliggøres. - *Trinitetslæren*: den kristne lære om den guddommelige treenighed af faderen, sønnen og helligånden.

12

Passionsblomst: plante af slægten *Passiflora*, i hvis blomst man har ment at kunne se Kristus på korset med tornekrone og nagler (nitter). - *en Historie*: en spændende handling. - *Bekjendelser af en skøn Sjæl*: citat fra Goethes roman *Wilhelm Meisters Læreaar* (1795-1796, da. 1801-1802), hvori et kapitel (6. bog) bærer denne overskrift; Heiberg vil hermed sige, at romanens interesse ligger på psykologiens snarere end handlingens niveau.

17

*N**: lokalitet i den danske provins, måske i nærheden af Maltrup 304 Skov på Lolland, hvor Fibiger var huslærerinde, mens hun skrev bogen (Nielstrup?).

18

Hverdagshistorierne: Thomasine Gyllembourgs (1773-1856) anonyme, af hendes søn J.L. Heiberg publicerede fortællinger fik denne genrebetegnelse efter titlen på den bedst kendte: *En Hverdags-Historie* (1828). - *I Skole vilde jeg ikke*: før 1850 var det almindeligt, at middelklassefamiliers piger blev undervist i hjemmet.

19

21de Marts: 15.000 borgere gik 21. marts 1848 til kongen, Frederik 7., med krav om regeringens afgang og på længere sigt enevældens afskaffelse til fordel for en liberalistisk styreform; resultatet blev grundloven af 5. juni 1849. - *Krigen*: mod Slesvig-Holsten og Prøjsen 1848-1850. - *Landsoldat(er)*: soldat udskrevet blandt bønderne; før indførelsen i 1849 af alm. værnepligt påhvilede krigstjenesten alene landbefolkningen. - *laconisk*: kortfattet. - *Conveniensen*: det passende.

20

Complimenter: høflig smiger. - *Raphael*: Raphael er navnet på en af de syv ærkeengle; med valget af et sådant efternavn synes Fibiger at give sin heltinde en - næsten parodisk - 'engleagtig' dimension, men Raphael var også et kendt borgerligt navn i samtiden, bl.a. hed en manufakturforretning på Strøget »Raphael & Comp.«.

21

Carl Bernhard(s): pseudonym for A.N. de Saint-Aubain (1798-1865), da. forfatter til en række fortællinger fra den københavnske dagligdag; Heibergs fætter. - *conversere*: selskabelig samtale om emner af almen interesse. - *Herskabet*: den stedlige godsejerfamilie. - *Stamherre(n)*: arving til et stamhus, dvs. et gods der udelt arves af familiens ældste søn. - *Nedladdenhed*: en venlighed mod undergivne der samtidig markerer klasseforskellen.

22

Som man raaber i Skoven (...): ordsprog, jf. *Mau* 9806. - *Holbergs Stundesløse*: hovedpersonen i Ludvig Holbergs komedie *Den Stundesløse* (1731), hr. Vielgeschrey, føler sig overbebyrdet med arbejde uden nogensinde at udrette noget. - *orthodox*: i kirkelig forstand hørende til de præster, der holdt sig til reformationens og Luthers grundlæggende dogmer, i modsætning til fx rationalisterne der læste Bibelen som en morallære, pietisterne der byggede på syndsbevidsthed og vækkelse, humanisterne der - som de samtidige teologer J.P. Mynster og H.L. Martensen - byggede på personlig tro (om Martensen, se n.t.s.48) og grundtvigianerne der byggede på det levende ord. Heiberg mener at kunne identificere denne præst som pastor C.L. Ehrenreich i Våbensted (i brev til Fibiger af 10.11.1850), hvilket Mathilde dog selv afviser (i brev til søsteren, jf. Marg. Fibiger 1891, s. 78 og 56). - *affectedert*: med et unaturligt, påtaget væsen; Poul M. Møller (1794-1838) skrev kort før sin død »Forberedelser til en 305 Afhandling om Affektation« og en samling »Strøtanker om Affektation« (*Efterladte Skrifter* I-III, 1839-1843, bd. III s. 291-313).

23

Amorer: el amoriner, små figurer efter kærlighedsguden Amor i lat. mytologi. - *(Mode)orakel*: sted hvorfra ubestridelige sandheder udgår.-*M**: kan være Maribo.

24

Pluralitet(en): flertal. -*forskrevet (...)* *forskrive*: spil på ordets dobbeltbetydning: Clara har forskrevet sig, dvs. skrevet for meget, og samtidig har hun forskrevet sine medmennesker, dvs. overgivet dem til helvede. - *Heibergs Helved*: hentydning til J.L. Heibergs versdrama *En Sjæl efter Døden* fra *Nye Digte* (1841).

25

læse fra Kirke: læse udgangsbønnen.

26

prosaisk: dagligdags. - *Opdragelse*: Clara forfægter her den fr. pædagog J.-J. Rousseaus (1712-1778) dengang moderne teorier, at opdragelse skal foregå som barnets erfarings- og selvudvikling fremfor oplæring efter på forhånd givne normer.

27

Skipper: før jernbanens udbredelse foregik hovedparten af person-og godstransporten med skib. - *draperet*: beklædt. - *Mariæ Himmelfart*: måske en af de i perioden udbredte kopier af et af den ital. maler Raphaels (1483-1520) Madonna-billeder, hvor Maria ses i himlen (f.eks. »Jomfruens kroning« eller »Den sixtinske Madonna«); historien om Marias liv og opstandelse stammer ikke fra NT; den fortælles i de såkaldte apokryfe evangelier, dvs. tekster som kirken ikke anerkender som ægte, samt i senere tilkomne legender. - *de Danskes Vej til Roes og Magt*: citat fra Johannes Ewalds »Kong Christian stod ved høien Mast« (1779) str. 4, 1. 1; egl.: »Du danskes Vej«. - *M*'s Skrifter*: formentlig Poul M. Møllers *Efterladte Skrifter*, som netop var nyudgivet 1848-1850.

28

At Fruentimmer meest (...): en af Poul M. Møllers »Strøtanker« fra perioden 1826-1837 (*Efterladte Skrifter* III, s. 242); egl.: »kommer maaske af«. - *Bloksbjerg*: bjerg i Harzen, efter folketroen samlingssted for heksene sankthansaften.

29

Hjertesorg: Chr. Winthers (1796-1876) dobbelte digt »Hjertesorg«: »Hans« og »Hendes« (*Samlede Digtninger* 1860-1872, IV, s. 102-109). - *à propos*: fr.: til sagen, vedrørende denne sag. - *Inclination(er)*:

tilbøjelighed, forelskelse.

30

conjugere(r): bøj (gram.). - *den bestemt forbigangne*: her om den verbale bøjningsform, der udtrykker den afsluttede handling: perfektum. - *seminaristisk(e)*: nedsætt. om at udstille overfladiske kundskaber, som uerfarne seminariestuderende. - *sans façon*: fr.: uden videre. - *engagere(t)*: byde op til dans.

31

flau(e): flov, åndløs. - *Alt dette vil jeg give Dig (...)*: og *Viig fra mig Satan! (...)*: Matt.4,9-10.

306

34

Grimms Eventyr: »Der Herr Gevatter« fra de ty. forfattere, brødrene Grimms *Kinder- und Hausämchen* (1812-1815, nr. 42). Eventyret er indeholdt i den da. udgave fra 1821 med samme nr. (42, s. 196-198) under tiden »Hr. Gudfader«; Fibigers genfortælling afviger stedvis, men ikke væsentligt fra originalen, fx lader hun en kost og en rive skændes, hvor såvel den ty. original som oversættelsen har en kost og en skovl.

36

tarvelig(e): som lige netop tilfredsstillende behovet (tarvet); ordet var dengang ikke så nedsættende som nu.

37

vist: her i bet. sandelig, visselig.

38

Borneerthed: begrænsning, snæversyn. - *Timelig(e)*: det som hører til i tiden modsat evigheden. - *tjene to Herrer*: Matt. 6,24. - *Helheim*: dødsriget i nord. mytologi. - *Straadød*: at dø i sengehalmen, dvs. af sygdom eller alderdom.

39

Mundering: udrustning. - *Tordenskjold*: da.-no. søofficer i Den store nordiske krig 1700-1720.

40

Forsyn(et): i alm. religiøs forstand betegnelse for Gud, opfattet som den mere el. mindre personlige magt, der forsørger mennesket og styrer dets liv i stadig samvirken med den menneskelige frihed. - *Ikaros*: gr. mytologisk figur der fløj for nær solen, så vokset på de vinger, hans far havde konstrueret, smeltede, og han styrtede i havet. - *forborgen(t)*: skjult. - *Ved Baldur (...)*: citat fra A. Oehlenschlägers (1779-1850) *Baldur hin Gode, Nordiske Digte* (1807) s. 159; egl.: »Ved Baldur sammenholdes ene Valhals Kraft«.

42

emanciperede: frigjorte. - *Herrernes Rettigheder*: de juridiske og økonomiske borgerrettigheder, som kun gjaldt mænd. - *Forretninger*: arbejde. - *Et af To*: en af to muligheder.

43

Han freidig løfter (...): 2. og 3. str. fra Poul M. Møllers »Studentersang II« (*Efterladte Skrifter* I, s. 112-113); egl.: »Sig ruster til den raske Strid«.- *at Pigen nu vil med!*: skjult citat fra den i april 1848 udkomne og vidt udbredte soldatervise af Peter Faber (1810-1877): »Dengang jeg drog afsted«, hvis 2. L som bekendt lyder: »min Pige vilde med«. - *usurpere*: tilrane sig magt.

44

en vigtig Sag: da Heiberg giftede sig med skuespillerinden Johanne Luise Påtges, var der en tilsvarende diskussion på Det Kgl. Teater, om Johanne Luise nu skulle tituleres med det fine 'frue' eller det mindre fine 'madam' på plakaten. Teaterchefen henvendte sig til Frederik 6., som afgjorde sagen: »Naturligvis *Fru Heiberg*. En Kone har sin Mands Rang« (Johanne Luise Heiberg: *Et Liv, gjenoplevet i Erindringen* (4. udg. 1944) I, s. 152). - *uskatteerlig*: som ikke kan skattes højt nok, uvurderlig.

45

O M* (...): parodisk omskrivning af H.P. Holsts (1811-1893) mindedigt (1839) ved Frederik 6.'s død, hvis

indledende linier lyder: »O 307 Fædreland, hvad har du tabt - din gamle Konge sover«. - *Byfogden*: politimester, underdommer, ofte i mindre byer tillige borgmester. - *interessant*: her nok i det datidige modeords betydning: med dæmonisk tiltrækningskraft; også: sensationelt, pirrende.

46

Futteral: hylster. - *Faderhu, og meer end Modervarme*: str. 8, 1. 6-7 fra »Jeg vil fra hver en syndig Lyst« af H. A. Timm (1800-1866); salmen, som ikke står i *Dds*, har Fibiger formentlig fundet i *Peder Hjorts Gamle og Nye Psalmer* (1840); i 3. udg. 1843, som Fibiger ejede, står de citerede 1. s. 69.

48

Martensen, H.L. (1808-1884): teolog, fra 1854 Sjællands biskop, udgav en række prædikensamlinger og hovedværket *Den christelige Dogmatik* (1849). - *en af sine Taler: Prædikener* (1847), VI. prædiken: »Kom ihu at leve!« (citatet s. 84); egl.: »At voxer og tage til i Viisdom og Naade, det er at leve!«. - *Kun den er viis (...)*: citat fra Oehlenschlägers *Baldur hin Code* (se n.t. s. 40) s. 152; egl. »Til Maalet stræber Dag og Nat«.

49

ti for een: ti i stedet for en. - *mauvais sujets*: fr. uheldige elementer. - *Friheden blev Bønderne forkyndt*: stavnsbåndets løsning 1788. - *Arilds Tid*: de tidligste tider.

50

Mand, Kvinde, er intet helt: myten om de to køns oprindelige enhed og de adskilte halvdeles stadige søgen efter genforening går tilbage til antikken og fremstilles fx i Platons *Symposion* (o. 370 f.Kr.). - *Aladdin(s)*: helt i eventyret »Aladdin og hans vidunderlige lampe« fra den pers.-arab. samling *1001 Nats Eventyr* (o. 900); også kendt fra Oehlenschlägers skuespil *Aladdin eller Den forunderlige Lampe* (1805). - *idelig*: stadig.

51

Offering: ved de kirkelige højtider, jul, påske, pinse, og ved visse kirkelige handlinger som barnedåb 'ofrede' man pengegaver som løntillæg til præst og degn. - *Gjendøberne(s)* el. baptisterne: religiøs sekt der bygger på voksendåb; den første da. baptistmenighed blev grundlagt i 1839 i modstrid med lovens dåbstvang, som først blev ophævet i 1857. - *Gaaer hen og lærer (...)*: Matt. 28,19-20.

52

Arvesynden (s): kristendommens idé om menneskets nedarvede syndige tilbøjeligheder. - *hildet*: holdt fanget i.

54

Det er vel umuligt (...): Matt. 18,7. Der prædikes i kirken over dette tekststed 22. søndag efter Trinitatis (uge 44), hvilket passer med det tidspunkt (begyndelsen af nov.), hvor Fibiger renskrev sit manuskript, men ikke med fiktionens tid (marts).

55

Engelens Fald: Satan var oprindelig en af englenerne; han blev kastet ned fra himlen, fordi han ikke ville bøje sig for Guds almagt. - *Man skal kjende Træet paa dets Frugter!*: Matt. 7,20. - *Tvedragt*: uenighed, strid.

56

Mythen i Bibelen (...): 1 Mos.3.

57

Der er een Gud: Claras afvisning af, at Jesus var Guds søn, og af 308 Treenigheden i det hele taget (det guddommeliges opdeling i Faderen, Sønnen og Helligånden), er fra den kristne kirkes synspunkt kætteri, kendt siden oldtiden fra forskellige gnostiske sekter bl. a. doketismen; gnostikerne var mystikere, der gennem ekstatisk og intuitiv indlevelse søgte det guddommelige; doketisterne mente, at Kristus kun tog bolig i menneskesønnen Jesus mellem dennes dåb og korsfæstelse, men at Kristus ikke selv var et menneske; ideen om Kristus som en lysstråle, der er udgået fra Gud og atter vendt tilbage til ham, er nyplatonisk; nyplatonismen var en mystisk-filosofisk tænkning grundlagt af den gr. filosof Plotin (203-262), som anså verden for en udstrømning af det guddommelige urprincip »det ene«. - *Om Nogen taler bespotteligt (...)*: Matt. 12,32. - *Statsforfatningerne frie*: samtidig med det da. systemskifte var der lignende politiske bevægelser, men med forskellige grader af succes i Frankrig, Tyskland, England og Italien.

58

Skal for Misbrugens Skyld (...): 3. st., 1. 4-8 af Grundtvigs: »Er Lyset for de Lærde blot« (1839).-*Hvo som saaer (...)*: Gal. 6,8. - *Forjættelse*: (guddommeligt) løfte.

60

Jeg er Veien (...): Joh. 11,25 og 14,6. - *den Mindste i Himmeriges Rige (...)*: Matt. 11,11.

61

Naar Du ikke elsker (...): 1. Joh. 4,20. - *de nyere Ideer(s)*: individets politiske, økonomiske og personlige frigørelse fra det enevældige, patriarkalske standssamfund.

62

Kjøbmanden (...) *Perle*: Matt. 13,45-46.- *Kun den er viis (...)*: citat fra Oehlenschlägers *Baldur hin Gode* s. 152 (se n.t.s. 40); egl. »ikkun den er viis«.

63

Och res dig (...) bröst!: str. 4 i digtet »Till en yngling« (1810) af den svenske forfatter Esaias Tegnér (1782-1846); egl. »kämpa för menskors väl / med svärd, med röst«. Tegnér's »svärd« har Fibiger erstattet med en »pen«, hvilket sikrer digtets lyriske subjekt den for sammenhængen nødvendige kønsneutrale form. - *Eine reine Jungfrau (...) widersteht*: citat fra den ty. digter Friedrich Schillers (1759-1805) *Die Jungfrau von Orleans* (1801, da. 1813) I, 10 l. 1087-1089; egl. »Eine reine Jungfrau / Vollbringt jedwededes Herrliche« (En ren jomfru formår alt herligt på jorden, når hun modstår den jordiske kærlighed). - *complaisant*: føjeligt.

64

Der sender Liv og Frugtbarhed (...): strofe 2,1. 1-3 i Viktor Kristian Hjorts salme »Lovsynger ham, hvis Skabermagt« (*Forsøg til aandelige Sange 1790-1791*, optaget i *Evangelisk-christelig Salmebog 1845*, nr. 454; citatet er identificeret af lektor, dr.phil. Povl Skårup); egl. »Du sender Liv«.

67

naar En slaæer os paa det høire Øre (...): Matt. 5,39; egl. højre kind. - *309Fanden forlanger en Finger*: spil med ordsproget: Giv Fanden en lillefinger, og han tager hele hånden, jf. *Mau 1946*. - *Corfits Ulfeldt*: (1606-1664): rigshofmester, gift med Leonora Christina, dømt til døden for majestætsforbrydelse.

70

Don Quixote: (egl. *Don Quijote*) den sp. forfatter Miguel de Cervantes Saavedras (1547-1616) roman fra 1605-1615, hvori helten bekriger vejrmøller i den tro, at det er fjendtlige kæmper.

73

Men Tanken selver (...): digt af Clara Raphael selv.

75

unbefangen: troskyldig.

76

Genius: skytsånd.

79

tjene to Herrer: Matt. 6,24. Der prædiktes over dette tekststed 15. søndag efter Trinitatis (uge 37, midten af september), hvilket ikke svarer til fiktionens tid (uge 24, midten af juni). - *Den, som ikke forlader (...)*: Matt. 10,37.

86

Vi have seiret: i slaget ved Fredericia 6. juli 1849. - *Søger først mit Rige*: Matt. 6,33.

MINONA

89

Minona: for nutidige øren et fremmedartet navn, men kendt i samtiden bl.a. fra Baggesens digt »Minonas Fraværelse« (1797) og Oehlenschlägers »Valrav« (*Digte* 1803); en af Fibigers veninder hed Minona.

95

Ind i de lyse Stuer (...): str. 16 og 8,1.1 i Chr. Winthers digt »En Vandrør« (*Samlede Digtninger* (1860-1872) I, s. 248-249). - *Toldboden*: toldvæsenets bygning, i Kbh. desuden kajen, hvorpå den lå.

96

vist: et bestemt beløb.

97

Sancta Gjertrud (...): gammelt ordsprog, jf. *Mau*, 2291; den belg. abbedisse St. Gertrud (626-659) var de rejsendes helgeninde, hvorfor forgyldte billeder af hende var anbragt langs vejene, hvor vejr og vind vaskede guld af. - *Kappe(r)*: gifte kvinders hovedbeklædning i lette stoffer og med pyntebånd til indendørs brug. - *Forretninger*: arbejde.

98

Paroxysme(r): raserianfald.

99

trods nogen: mere end nogen anden. - *skuffe*: narre, bedrage. - *fornemmeligt*: først og fremmest.

100

usurpere(t): tilrane med magt. - *Grev von Gleichen*: manden med to koner, en legendarisk ty. figur der siden middelalderen optræder i litteraturen, bl.a. i Goethes drama *Stella* (1776); grev von Gleichen efterlod sin hustru hjemme og tog på korstog, blev taget til fange og 310 måtte love en indfødt kvinde ægteskab for at blive befriet; han opnåede siden tilladelse af paven til at gifte sig med hjælperken og leve sammen med begge hustruer. - *Beskjæmmelse*: skam.

101

Axel Thorsens Vise: folkevisen om Axel Tordsen og Skøn Valborg (Peder Syv: 200 *Viser om Konger, Kemper oc Andre* (1695, 4. del, nr. XXIII); visen lå til grund for Oehlenschlägers sørgespil *Axel og Valborg* (1810), der har den citerede strofe som motto, hvorfra Fibiger formentlig citerer. Strofen er visens afsluttende, str. 200; i *Danmarks gamle folkeviser nr. 475* med titlen »Aslaug Tordsøn og skøn Valborg«.

103

Bistrup: St. Hans Hospital for sindslidende i Roskilde (ved Bistrup Gård).

105

Jeg kunde gjerne (...): str. 19 i Chr. Winthers digt »Hvordan hun er?« (*Samlede Digtninger* I, s. 90); egl. »det blev Digternes Fortræd«.

106

Kalkbrænderieveien: formentlig den nuværende Kalkbrænderihavnsgade ved Svanemøllen i København. - *sympathetisk(e)*: sympatisk, medfølede, væsensoverensstemmende.

108

Moders Navn er en hellig Lyd: formentlig en fejlskrivning af første linie i Grundtvigs sang »Moders navn er en himmelsk lyd« (1838; *Folkehøjskolens sangbog* (1984) nr. 147).

109

Coquette(s): koket, indladende kvinde. - *Velkommen store Mand (...)*: sådanne linier havde flere digtere skrevet ved billedhuggeren Bertel Thorvaldsens hjemkomst fra Italien i 1838, bl.a. Chr. Winther («Velkommen, o, Mester! tilbage til Nord» i digtet »Til Thorvaldsen«) og H.V. Kaalund («Vær velkommen, Søn af gamle Norden» i digtet »Hilsen til Thorvaldsen«).

110

intet mindre end: mindst af alt. - *Materie*: emne.

112

Fugl Phoenix: sagndyr fra oldgr. digtning; fuglen findes kun i et eksemplar; når den bliver gammel, anbringer den sig på et bål, der enten antændes af solen eller af fuglen selv, hvorefter den genopstår forynget og forskønnet af asken. - *Gaae, see, og bliv beseiret*: en humoristisk fordanskning af Cæsars sejrsmelding efter slaget ved Zela (47 f.Kr.): »Veni, vidi, vici« (Jeg kom, jeg så, jeg sejrede). - *underordnet*: mindre betydeligt. - *Psyche*: i antik mytologi inkarnationen af al ungdommelig kvindelig ynde. - *Amor(s)*: kærlighedsguden i antik mytologi og Psyches elskede. - *der er mig Hig*: nemlig som den Eva Gud skabte til Adam, I Mos. 2,18.

114

Hun er saa ung (...): str. 4 i Chr. Winthers ovennævnte digt »Hvordan hun er?« (se n.t.s. 105). - *glimrende*: strålende.

116

Stente(n): stenvej, overgang over et gærde. - *Parlamentairjlag*: hvidt flag der signalerer forhandlingsvilje.

119

Genremaler(s): kunstner der maler situationer fra dagliglivet.

122

Pantheisme: læren om at Gud er i alt.

311

125

Ora pro nobis, sancta Virginia: lat.: bed for os, hellige Jomfru. - *Kjæmpevise(r)*: folkevise med mytisk-heroisk indhold.

126

almindelig: fælles; henviser til trosbekendelsen, hvori der står: »Jeg tror på Helligånden, en hellig, almindelig kirke« (*Dds's* tekst- og bønnebog s. 5). - *hvorvel*: skønt.

127

Du skal elske: Matt. 22,37-39.

129

Cherub(ens): engel. - *Ingemanns »Blanca«*: B.S. Ingemanns (1789-1862) tragedie (1815, opført på Det Kgl. Teater 1816), citatet V, I, s. 181; egl.: »I Paradisets Myrthesal«. - *Lykkekrands(e)*: ukendt ord, henviser formentlig til en leg. - *Gaaseurt(er)*: fællesbetegnelse for en række kurvblomster som bellis og kamille, hvis blade kan afrives et for et og derved varsle udfaldet af en given sag.

131

indtog: stemte, påvirkede. - *Baronesse Trampe*: måske dæknavn for baronesse Stampe på Nysø ved Præstø, kendt for at huse Thorvaldsen efter hjemkomsten, jf. bemærkningen om kunstnerens museum s. 135. - *Mahomed*: ældre da. stavemåde for Muhamed. - *Vil Bjerget (...)*: hentyder til arab. version af et tyrk. skæmteeventyr. Udtrykket bruges om profeten Muhamed, der forgæves forsøger at flytte et bjerg, skønt det siges, at troen kan flytte bjerge (1. Kor. 13,2 og Matt. 17,20); når Muhamed må gå til bjerget i stedet for omvendt, har hans tro ikke været stor nok.

132

det er ikke godt, at Mennesket er alene: 1. Mos. 2,18. - *den, der har meget*: Luk. 12,48. - *Giv mig dit*

Hjerte: Ords. 23,26. - *Idealet*: se n.t.s. 11. *Peblingsøen*: sø i Kbh.'s nuværende indre by.

133

Ellefolket: el. elverfolket, naturvæsener som forlokker almindelige mennesker. - *Amnestie*: eftergivelse af straf. - *bygget sit Huus (...)*: Matt. 7,26.

134

forbrudt sig mod en Lov: det kristne bud og den juridiske lov der kun anerkender forhold mellem mand og kvinde som ægteskab, når det er velsignet i kirken og autoriseret af myndighederne. - *frasagt sig et Misbrug*: fornuftsægteskabets misbrug af kirken og loven til at sanktionere kærlighedsløse forhold; måske også faderens misbrug af sin myndighed til at bestemme over datterens liv og vælge hendes ægtemand.

135

Ladegaardslemmerne: beboerne på Ladegaarden, der lå på Nørrebro og siden 1822 husede Københavns subsistensløse. - *Takadresse*: takkeskrivelse. - *Pharisæerne*: de selvretfærdige; opr. et jødisk parti der bekæmpede Jesu lære som vantro. - *dømmer ikke*: Rom. 14,13. - *Udstillingen*: den årlige forårsudstilling på Charlottenborg i Kbh. - *Pygmalion*: skikkelse fra den rom. digter Ovids *Metamorphoses* X, v. 244-297 (2 f.Kr. - 9 e.Kr., da.: *Forvandlinger*, 1831); i stedet for at finde en kone forelskede billedhuggeren Pygmalion sig i en kvindefigur, 312 han selv havde skabt, og som Venus hjalp ham med at puste liv i. - *Thorvaldsens Museum*: bygget 1839-1848 på Slotsholmen i Kbh. til den nyligt hjemvendte kunstners medbragte værker. - *Kunstkammeret*: før museernes tid rum til opbevaring af en (ofte kongelig) samling billedkunst og forskellige mærkværdige genstande.

136

Raket(terne): ketsjer. - *hilde*: fange. - *Emancipation*: frigørelse. - *Atheist*: person uden gudstro. - *Pantheist*: person der tror på en gud, som er ét med naturen. - *Nychristen*: tilknyttet en af vækkelsesbevægelserne, f.eks. pietismen. - *Lutheraner*: tilhænger af Luthers lære, som den da. folkekirke bygger på, protestant. - *den almindelige Valgret ligeoverfor Kirken*: retten til sognebåndsløsning, dvs. frit kirkevalg, som var et kardinalpunkt for grundtvigianerne, blev indført i 1855. *Stavnsbaands Løsning*: ophør (i 1788) af bøndernes juridiske binding til hjemegnen.

137

Guds Rige er ikke af denne Verden: Joh. 18,36.

138

Chimair(e): kimære, fantasifoster.

139

hvad Abraham sagde (...): Luk. 16,26. - *Balles Lærebog*: biskop N.E. Balles *Lærebog i den evangelisk-christelige Religion* (1791), der i et halvt århundrede var obligatorisk læsning i alle da. skoler. - *Katechismus*: lærebog i kristendommens grundsætninger.

140

For den Rene er alting reent: Tit. 1,15.- *Sacramenterne*: de hellige ritualer, i den lutherske kirke dåben og nadveren.

141

den Fred, som overgaaer al Forstand: Guds fred, Fil. 4,7.

142

Men aldrig den speedere (...) Kys: str. 6 i A.W. Schack von Staffeldts (1769-1826) digt »Trende Nætter« fra samlingen *Digte* (1804) s. 126; egl. »Dog aldrig«. - *Blufærd*: blufærdighed.

143

Ingemann: se n.t.s. 129. - *Winther*: se n.t.s. 29. - *Oehlschläger*: se n.t.s. 40. - *Skjoldmø*: den nord. amazone, ugift kvinde i oldtiden der bar våben og gik i kamp, undertiden synonymt med valkyrie, jf. n.t.s.11. - *Sigrid med Sløret*: en kongedatter fra »Siklingesagnene«, i Saxos Danmarkshistorie (o. 1185-1220), 7. bog; Sigrid var så blufærdig, at hun aldrig løftede blikket til nogen af sine bejlere og havde lovet ikke at gifte sig,

før en af dem kunne få hende til det; efter at have frelst hendes liv flere gange lykkedes det Øder at demonstrere så stor ømhed for hende, at hun så på ham, hvorefter de blev gift.

144

Lad hende gaa (...): Oehlenschlägers tragedie *Stærkodder* (1812) IV, 3, s. 143; egl: »Skjoldungens Blod er aldrig« og »ringle om din Lænd«. - *Skjald*: digter fra vikingetiden. - *Fædrelandet*: de nationalliberales avis (1832-1882).

146

fagre Tid kommet (...): skjult citat fra Ingemanns »Storken sidder paa Bondens Tag« (*Morgensange for Børn*, 1837) str. 1, 1.4.

147

philosophiske Systemer: måske nyplatonismen, se n.t.s. 57. - *Sylphide*: kvindelig skovånd, spinkel kvindeskikkelse. - *Vises Steen*: en sten, 313 middelaldermenneskene troede kunne udrette alle underværker, eftertragtet af bl.a. guldmagere (alkymisterne). - *Jeg har ingen Lyst (...)*: citat fra Oehlenschlägers *Hroars Saga* (1817) 18. kapitel; egl.: »fare afsted«.

148

L'Hombre: kortspil.

150

Forbud, her: forvarsel.

152

Den hvide Pige: formentlig digt af Fibiger selv skrevet til sammenhængen.

153

sympathetisk: se n.t.s. 106. - *ægte Perle*: Matt. 13,46.

158

Distinction(en): forskel.

160

Forstaaelse: indbyrdes, ofte hemmelig kærlighed.

165

rette Ægtefolk: citat fra det kirkelige vielsesritual. - *Adam Homo*: betyder menneske på hhv. hebr. og lat., men henviser her formentlig til helten i Fr. Paludan-Müllers (1809-1876) episke digt *Adam Homo* (1842-1849), en principløs opkomling og levemand; da *Minona* foregår 1839-1841, er hentydningen til Paludan-Müllers digt en anakronisme.

166

det (...) burde være *Et at erkjende og bekjende Sandheden*: man bør ikke mene ét og sige noget andet.

168

piinlig(e): pinefuld.

169

forjættede Land: det land, som Gud gav Abraham og siden gennem Moses lovede de udlændige jøder i Egypten; det lykkens sted, som Gud lover den troende, 1. Mos. 12,7 og 2. Mos. 3,8.

171

Den vilde Falk (...): str. 6 og 7 i Chr. Winthers digt »Der staaer et Træ -« (*Samlede Digtninger* IV, s. 94); egl.: »kun min Tanke flyve kan«.

172

Naalebog(en): lille bog med blade af tøj, hvori man kan sætte og opbevare synåle og altså også et spejl.

181

Ingen Ild, ingen Brand (...): str. I i et digt Chr. Winther har oversat fra ty. under titlen »Efter det tydske« (*Samlede Digtninger* II, s. 237). - *Elverhøien*: efter folketroen elverfolkets bolig, som rejste sig fra jorden om natten og sank tilbage ved solopgang. - *bittre Længsels Ild*: str. 20 i Chr. Winthers digt »Hjertesorg - hans« (*Samlede Digtninger* IV, s. 106; citatet er identificeret af lektor, dr.phil. Povl Skårup).

184

Styx: i gr. mytologi floden man måtte sejle over for at komme til dødsriget Hades.

187

Parterret: fr. på gulvet, pladserne i teatret bag de forreste gulvpladser (parkettet).- *Galleriet*: pladserne på øverste etage i teatret.

189

Som Vedbend (...): str. 2 i digt nr. 66 fra Chr. Winthers »Til Een« digte (*Samlede Digtninger* III, s. 142); egl.: »Saa Sorgen ved mit Blod forynges«.

190

Prinds Otto af Danmark og hans Samtid I-II: roman (1835) af B.S. Ingemann. - *den Sang*: i II. del, str. 1-3 s. 204, str. 4-5 s. 206 og str. 6 s. 219; egl. str. 2: »Hvi bærer du Ved«, str. 3: »at have den Lyst«, rækkefølgen 314 mellem str. 4 og 5 er byttet om: str. 4: »Kort er den Tvang«, str. 5: »slukke og tænde«; str. 6: »som Sne ved Varmen«.

191

Kreatur: skabning. - *forvende*: forlede.

196

den ene Blinde (...): Matt. 15,14.

198

Shawl: sjal.

199

Viis mig den Urt (...): Oehlenschlägers *Væringerne i Miklagard* (1827) III, I, s. 218; egl. »smertelig og sikker«. - *Lethe(s)*: i gr. mytologi den glemslens kilde, besøgende til underverdenen måtte drikke af før nedstigningen. - *Men naar der skriftes saa (...)* *Englechor*: Grundtvigs *Roskilde-Riim* (1814) s. 44; egl.: »Og naar der skriftes saa paa Jord / Da vorder Fryd i Englekor«.

203

Feberen: feber blev på den tid opfattet som en selvstændig sygdom.

204

Døden skal ikke (...) *Pine*: Åb. 21,4.

205

smægte(t): lide af længsel. - *at forsage Djævelen*: fra trosbekendelsen (se n.t.s. 126). - *Han der græd over Jerusalem*: Jesus, Luk. 19,41.

208

begraves (...): kirken anså selvmord for syndigt, og indtil straffelovsreformen i 1866 måtte selvmordere ikke begraves i kirkegårdens indviede jord.

209

Assistentskirkegaard: Fibiger staver (som mange moderne københavnere) fejlagtigt Assistentskirkegården på Nørrebro med et t for meget.

210

Af Mulm og Mørke (...): Heibergs digt til nytårsdag 1834 »Aarets Drama« IV, st. 4,1. 5-8 (*Poetiske Skrifter* 1862, VIII s. 132).

211

Toiletheltinde(r): kvinde i stort toilette dvs. pyntet påklædning. - *Don Quixote* (egl. *Don Quijote*): se n.t.s. 70.

212

Skillingen (...) *Daler*: mindre og større møntenhed; henv. til ordsproget: Den, der er slået til en skilling, bliver aldrig til en daler (*Mau*, 8902). - *Forliis*: tab. - *ynkelig(ere)*: medlidenhedsvækkende. - *den, der vil blive Mand (...)*: citat fra Schillers *Don Carlos* (1787, da. 1830) IV, 21,1.4288-4289.

214

den jo kan løses: den ikke kan løses. - *Pluraliteten*: flertallet.

215

Complaisance: føjelighed. - *Indifferentist*: parodisk omformning af »indifferent«, ligeglad. - *Realist*: virkelighedsorienteret, her nedsættende: egoist.

216

Til Graven skulle alle de Døde: str. 21 i folkevisen »Aage og Else«; egl. »til jorden må alle de døde«, *Danmarks gamle Folkeviser* nr. 90 med titlen »Fæstemanden i Graven«.

217

Hør Paradisets Nattergal (...): str. 3,1. 3-4 i Grundtvigs salme »Det kimer nu til Julefest« (1817); strofen er udeladt i *Dds* (nr. 76), som kun trykker 9 af 24 strofer, men den er medtaget i P. Hjorts *Gamle og Nye Psalmer* (se n.t.s.46) s. 148. - *Røveren paa Korset*: Luk. 23,40-42.

219

Herre frels mig: Matt. 8,25. - *vaagne i Pine*: Luk. 16,23.

222

Opløsningen paa: afslutningen af.

315

224

han gaer sikker over Vandet: Matt. 14,25.

225

Naar Hjertet sidder mest beklemt (...): str. 6, 1. 5-10 i Brorsons salme »I denne søde juletid tør man sig ret fornøje« (1732), *Dds* nr. 90; egl.: »og knuste hjerter føle bedst / hvad denne store Frydefest«.

226

sammenføie hvad Gud har adskilt: Mat. 19,6. - *en evig Død*: annihilationsteorien, som i nyere tid er fremsat af fx den ty. teolog Rich. Rothe (1799-1867), går imod den gængse fortabelsestanke, idet det gr. ord for 'fortabelse', der ofte nævnes i NT, også kan oversættes til 'død' 'tilintetgørelse'. Herudfra udvikler annihilationsteorien den forestilling, at syndere i st. f. evig pine idømmes tilintetgørelse. Helene kan dog også forestille sig en slags buddhistisk, nirvanaagtig tilstand.

227

foer ned til de Døde: fra trosbekendelsen (se n.t.s. 126).

230

Einheria: enekæmper, i nord. mytologi Valhals krigere der for idrættens skyld hver dag kæmper indbyrdes til den ene falder, hvorefter alle følges tilbage til aftensmåltidet.

231

Kirken, bygget af levende Sjæle: måske omskrevet citat fra Grundtvigs salme »Kirken den er et gammelt hus« (1837), str. 3, 1. 1-2: »Vi er Guds hus og kirke nu / bygget af levende stene«, *Dds*, nr. 280.

232

(Troes)forvandt: forbundsfælle. - *Da byder Vor Herre selv Guds Fred (...)*: str. 7, 1. 3-6 i Grundtvigs salme »Velkommen igen, Guds engle små« (1825), *Dds* nr. 81.

233

Borgeled: led (låge) ved indgangen til en borg. - *Børneret*: retten til at være Guds barn.

234

Eivind Skaldaspiller: egl. *Sandfærdig Krønike* skrevet 1816-1817, publiceret i *Efterladte Skrifter I* (se n.t.s. 22 og 27) s. 131-194. - *Baldur*: Balder var i nord. mytologi en kristuslignende figur, den smukkeste, klogeste og bedste af Odins sønner, som dræbtes ved Lokes list; for at bringe ham tilbage fra dødsriget skulle alt på jorden græde, men jættekvinden Tøkk, som var Loke i forklædning, ville kun græde tørre tårer, og så måtte Balder blive i *Helheim*, dødsriget.

236

Hel(s): dødsrigets gudinde. - *Valhal*: i nord. mytologi høvdingesalen i gudernes gård, Asgård, hvortil Odin hentede faldne krigere til et evigt livs kampe og drikkelag. - *Vor Tro er den Forvisning (...)*: str. I i Brorsons salme (1735), *Dds* nr. 484; egl. »Men den er Aandens Gave«.

237

Tag det sorte Kors (...): str. 1 i Grundtvigs salme (1832), *Dds* nr. 207. - *Dagene længtes (...)*: str.2,1. 3 i Brorsons salme »Her vil ties, her vil bies« (*Svane-Sang* 1765), *Dds* nr. 642; egl.: »dagene længes, vinteren strenges«.

238

den Fred, som Verden (...): se n.t.s.141. - *een Retfærdigs Fald*: Luk. 15,7.

239

Indfødsret: statsborgerskab. 316*Lys i Dødens Nat*: str. 3, 1. I i Grundtvigs salme »Den nærmer sig, den time forudsat« (1851), *Dds* nr. 621; egl.: »lys og liv i dødens nat«.

244

Blegsot: anæmi, blodmangel.